

Nogmaals Groenlingen *Chloris chloris* in Leek

Klaas Koopman

In een eerder artikel in De Grauwe Gors (Koopman 1996) werden de resultaten gepresenteerd van een onderzoek naar de status van Groenlingen buiten het broedseizoen in de tuin van mijn huis in Leek. Dit artikel was gebaseerd op gegevens over de jaren 1990/1991 tot en met 1995/1996. Nadien is het onderzoek doorgegaan en zijn gegevens beschikbaar tot en met 1999/2000. De hoeveelheid nieuwe gegevens rechtvaardigt een nieuwe uitwerking.

Doel van dit artikel is in eerste instantie inzicht te krijgen in voorkomen, trek en herkomst van de buiten het broedseizoen in mijn tuin in Leek voorkomende Groenlingen om vervolgens de uitkomst hiervan op een groter gebied te betrekken.

Gebiedsbeschrijving, materiaal en methode

Het studiegebied betreft de achtertuin van mijn woning. Deze achtertuin is circa 400 m² en bestaat uit een grasveld dat aan de drie vrije zijden omgeven is door een strook inlandse bomen en struiken. De tuin vormt een geheel met de tuinen van de burens.

Van begin oktober tot eind april is steeds wanneer ik thuis was gekeken hoeveel Groenlingen aanwezig waren in de tuin. Per week is het maximum aantal genoteerd. Ten opzichte van het vorige artikel werd de weekindeling iets gewijzigd. Aanvankelijk begon de eerste telweek op

de zondag van de week waarin 1 oktober viel. Nu begint de eerste telweek op 1 oktober, ongeacht op welke dag van de week dit valt. Het verschil is niet gecorrigeerd, waardoor enkele dagen verschil kunnen ontstaan. Het telseizoen eindigt op 28 april. 29 februari is als de achtste dag van de betreffende week opgenomen. Buiten de periode 1 oktober tot 29 april is niet geteld, maar is nog wel onregelmatig gevangen.

Daarnaast werd met een zeefval en een tweetal mistnetten geprobeerd zo veel mogelijk Groenlingen te vangen voor het ringonderzoek. De zeefval werd alleen gebruikt van 1 september tot 1 mei. De zeefval werd dagelijks (ook op de dagen waarop niet werd gevangen) voorzien van zonnebloempitten als lokvoer. In de praktijk werd circa twee dagen per week gevangen plus tot november en vanaf februari soms 's morgens vóór en 's avonds na werktijd. De mistnetten werden het gehele jaar gebruikt, hoewel in de zomerperiode niet intensief. Door de windgevoeligheid van mistnetten kon dit vangmiddel ook vaak niet gebruikt worden. Van de gevangen vogels (zowel ongeringde als reeds geringde) werden geslacht en zo veel mogelijk leeftijd bepaald alsmede de vleugellengte (maximale lengte) en het gewicht.

Omdat in de eerste jaren de begroeiing van de tuin nog in ontwikkeling was, zijn eerst vanaf 1993/1994 behoorlijke aantallen Groenlingen gevangen en waargenomen. Hierdoor zullen in een aantal gevallen de gegevens uit de eerste drie jaren niet worden gebruikt.

Omdat de nadruk in dit artikel op de periode buiten het broedseizoen ligt, wordt met de term jaar steeds de periode van 1 juli tot 1 juli bedoeld.

In het vorige artikel was nog sprake van negen terugmeldingen via het Vogeltrekstation. Nu zijn er van 24 vogels terugmeldingen beschikbaar waardoor thans

Groenling, augustus '00 Paterswolde.

Foto Oane van der Zijpp

verdergaande uitspraken over herkomst en trek zijn te maken. Onder terugmeldingen worden in dit artikel verstaan terugmeldingen van in Leek geringde Groenlingen alsmede de eerste vangst in Leek van elders geringde Groenlingen. Vangsten in Leek van ter plaatse geringde vogels en vangsten van reeds eerder gevangen vogels met vreemde ringen worden terugvangsten genoemd.

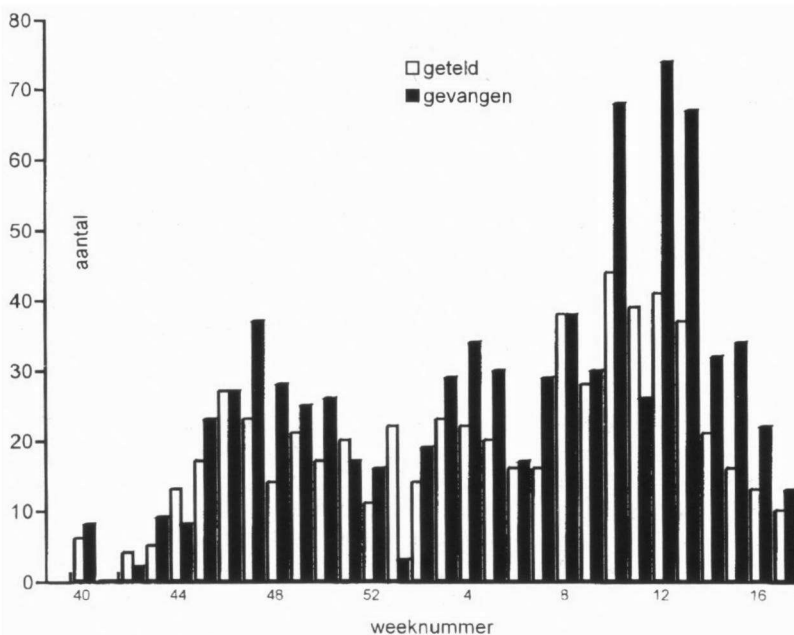
Resultaten

Tellingen

Jaarlijks is per week het maximaal tegelijkertijd aanwezige aantal Groenlingen genoteerd. In figuur 1 is de som van de weekmaxima van de jaren 1993/1994 tot en met 1999/2000 van de getelde aantallen Groenlingen gegeven. In de herfst lopen de aantallen geleidelijk op tot half november. Daarna zijn tot half februari de aantallen vrij stabiel. De top van het aantal getelde vogels ligt tussen half februari en eind maart. Daarna dalen de aantallen weer geleidelijk.

Vangsten

In figuur 1 is tevens opgenomen het totaal aantal in de jaren 1993/1994 tot en met 1999/2000 per week gevangen Groenlingen waarbij dubbelvangsten in dezelfde week van hetzelfde jaar niet zijn meegeteld. De vangsten geven in grote lijnen eenzelfde beeld als de tellingen. De top ligt hier in maart en ligt verhoudingsgewijs veel hoger dan bij de tellingen. Rond de jaarwisseling is er een opmerkelijke dip in het aantal gevangen Groenlingen (onrust door vuur-

Figuur 1. De som van de totale aantallen per week getelde en gevangen Groenlingen te Leek in de jaren 1993/1994- 1999/2000. Weeknummers: 40 = 1 okt, 44 = 29 okt, 48 = 26 nov, 52 = 24 dec, 4 = 21 jan, 8 = 18 feb, 12 = 18 mrt en 16 = 15 apr.

Tabel 1. Terugvangsten in hetzelfde jaar (juli-juni).

Van elk individu is bij terugvangsten in dezelfde maand slechts één terugvangst uit die maand gerekend. Wanneer het individu in meerdere maanden is teruggevangen, zijn alle afzonderlijke maanden tegenover elkaar gezet (bijvoorbeeld geringd oktober, terug november en december: oktober - november - december en november - december).

ringmaand	vindmaand									totaal
	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	
jul-sep										0
okt			3				2			5
nov				15	7	2	6	2		32
dec					10	4	12	4		30
jan						4	9	2		15
feb							22	2		24
mrt								13	2	15
apr									3	3
mei										-
totaal			3	15	17	10	51	23	5	124

werkgebruik?). In totaal werden 598 vogels geteld en 791 vogels gevangen. Het aantal getelde vogels is 75.6% van het aantal gevangen vogels. Dit percentage fluctueert van week tot week sterk zonder dat er van oktober tot en met februari sprake is van een duidelijke trend. Maart en april wijken echter af. Tot en met februari bedroeg het percentage getelde vogels 82.9% van het aantal gevangen vogels, in maart en april was dit 65.8%.

Grote pieken in voor- en najaar van getelde, maar vooral van vangsten van ongeringde vogels kunnen een aanwijzing voor nieuw aankomende vogels zijn. Uit het beschikbare materiaal blijkt niet dat in voor- en najaar sprake is van verhoudingsgewijs grotere aantallen gevangen ongeringde vogels.

Terugvangsten

In totaal werden 651 verschillende individuen gevangen. Na te zijn geringd (of na het nummer van reeds geringde vogels met vreemde ringen te hebben genoteerd) werd een aantal Groenlingen weer teruggevangen, zowel in hetzelfde jaar (1 juli tot 1 juli) als in latere jaren. Als terugvangsten worden aangemerkt alle vogels die ter plaatse eerder zijn gevangen, dus ook vogels met vreemde ringen. De terugvangsten zijn op maandbasis geanalyseerd waarbij onderscheid is gemaakt tussen terugvangsten in hetzelfde jaar en in volgende jaren. De reden hiervan is dat terugvangsten in hetzelfde jaar per definitie een

scheve verdeling geven, omdat in de loop van het jaar het aantal vogels beschikbaar voor terugvangst toeneemt. In een volgend jaar heeft elke vogel een vergelijkbare kans in het gehele jaar teruggevangen te worden.

Terugvangsten in hetzelfde jaar

In tabel 1 zijn de maand van ringen (ringmaand) en terugvangst (vindmaand) uit hetzelfde jaar tegenover elkaar gezet. Groenlingen geringd in juli - september werden niet weer teruggevangen. Van de vogels geringd in oktober werden drie tot op 12 november teruggevangen, daarna ontbraken terugvangsten tot 11 maart. Overigens zijn in juli - oktober slechts geringe aantallen Groenlingen gevangen (33 individuen). Vogels geringd van november tot en met februari werden tot in de tweede helft van april teruggevangen, in enkele gevallen vier of vijf maal. Maart geeft veel terugvangsten in april, terwijl in mei alleen vogels uit maart (2 ex., beide geringd op 30 maart) en april zijn teruggevangen.

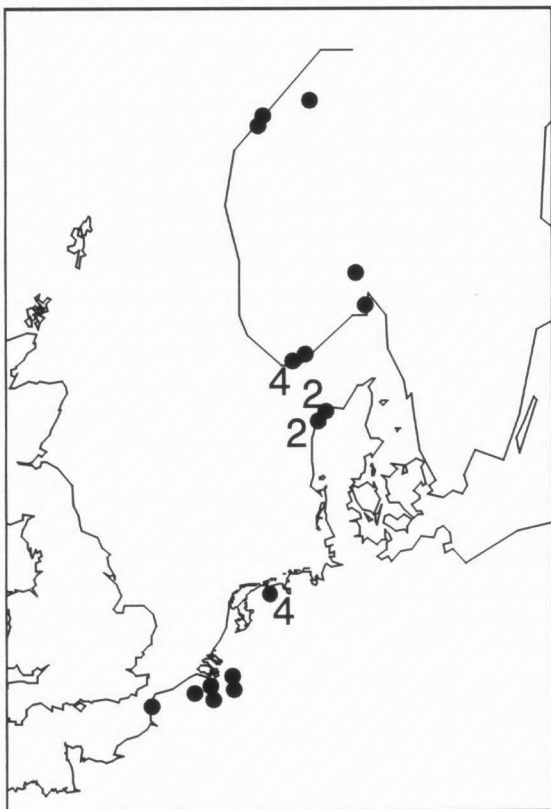
Terugvangsten in volgende jaren

In latere jaren werden 41 Groenlingen teruggevangen. Sommige vogels waren in het jaar van ringen ook al teruggevangen. Zowel de ringmaand als de maand van

Tabel 2. Terugvangsten in een volgend jaar.

ringmaand	vindmaand									totaal
	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	
jul-sep										0
okt								1		1
nov					1	2	3	2		8
dec			2	3		1	4	4	2	6
jan			3	5		1	2	2		13
feb			1	1	1	1	2	1		7
mrt				4	2	1	2	4	2	15
apr	1						2	3	1	7
mei							1			1
totaal	1		6	13	4	6	16	17	5	68

eventuele terugvangsten in het jaar van ringen zijn gezet tegenover de maanden in de volgende

Figuur 2. Terugmeldingen van in Leek gevangen Groenlingen anders dan eigen terugvangsten. Tenzij met een cijfer aangegeven geeft elke stip één ring- of vindplaats weer.

jaren van terugvangst. In alle gevallen is per maand van hetzelfde jaar maar één terugvangst opgenomen. In totaal waren er zo 68 terugvangsten beschikbaar (tabel 2).

Vogels gevangen in de periode juli - oktober geven slechts twee terugvangsten uit april. Terugvangsten uit de winterperiode van deze groep vogels ontbreken. De vogel van april die in september werd teruggevangen vertoonde bij terugvangst handpenrui. Vermoedelijk is dit een plaatselijke broedvogel. Voor de vogels gevangen in de periode november - februari geldt hetzelfde beeld als bij terugvangsten in hetzelfde jaar. Deze vogels worden ook de gehele periode tot in april teruggevangen. Bij zes terugvangsten is de maand mei betrokken. Het betreft twee gevallen uit maart (4 en 20 maart) en één uit april. De overige drie gevallen hebben betrekking op dezelfde vogel. Het betreft B 785.754. Deze vogel werd geringd op 27-12-1992 en werd teruggevangen op 3-12-1994, 21-3-1995, 25-4-1996 en 21-5-1996. Het lijkt erop dat deze vogel een standvogel is.

Van drie vogels zijn nog enkele bijzonderheden te melden. B 946.102, geringd op 25-2-1995, werd op 22-4-1995 in Denemarken door een ringer gevangen en op 16-3-1996 teruggevangen in Leek. Copenhagen 9S04.975, geringd op 9-4-1998 in Denemarken, werd op 16-1-1999 en 3-2-2000 in Leek gevangen. Stavanger

8.657.446 werd op 14-10-1997 geringd in Noorwegen en op 22-01-1998 en 27-11-1998 door mij in Leek gevangen. Deze drie vogels tonen aan dat Scandinavische vogels plaatstrouw vertonen aan het winterkwartier.

Terugmeldingen

Naast het grote aantal eigen terugvangsten zijn er tot nu toe van 24 vogels terugmeldingen via het Vogeltrekstation ontvangen (figuur 2). Vijftien terugmeldingen geven een indicatie over de herkomst van de vogels. Een vogel, geringd op 31 maart, werd 8 mei dood gevonden in Zevenhuizen op 9 km afstand van de ringplaats in Leek. Uit Noorwegen komen tien terugmeldingen. Deze vogels zijn waarschijnlijk broedvogels uit dat land. Negen van deze vogels werden tussen 27 november en 28 maart in Leek aangetroffen en tussen 7 april en 24 oktober in Noorwegen. De tiende vogel was op 15-2-1993 in Noorwegen geringd en werd op 26-2 en 4-3-1994 in Leek teruggevangen. Uit Denemarken komen vier terugmeldingen. Deze vogels kunnen zowel broedvogels als doortrekkers op weg naar Noorwegen zijn. Gelet op de verblijfsdata in Denemarken zijn het waarschijnlijk doortrekkers. De vogels werden tussen 29 maart en 22 april vastgesteld in Denemarken en tussen 21 november en 25 februari in Leek.

Tabel 3. Vleugellengte (mm) en gewicht (grammen) van Groenlingen naar leeftijd en geslacht.

vleugellengte			
	n	gem	stds
man juv	180	88.72	1.90
man volgr	100	89.24	1.95
man ad	190	90.21	1.86
vrouw juv	198	86.78	1.77
vrouw volgr	101	87.37	1.67
vrouw ad	112	87.67	2.12
gewicht			
	n	gem	stds
man juv	179	28.16	1.92
man volgr	100	29.36	2.49
man ad	191	28.98	2.16
vrouw juv	198	28.38	1.76
vrouw volgr	101	28.78	2.01
vrouw ad	116	28.41	1.59

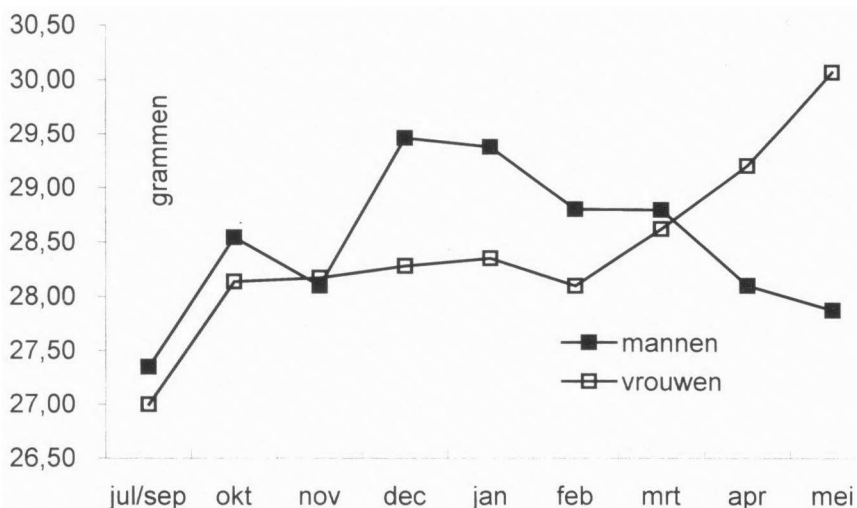
Zes terugmeldingen wijzen op wegtrek of doortrek: vijf uit België en één uit Frankrijk. Deze vogels verbleven daar tussen 28 oktober en 27 januari en werden tussen 21 maart en 14 september in Leek aangetroffen. Twee terugmeldingen duiden op rondzwerven in een vrij groot gebied: één geringd op 25-1-1997 en teruggemeld op 22-1-1998 uit Oosterwolde (Friesland) op 21 km en één geringd op 24-12-1993 en teruggemeld op 17-10-1994 uit Kortwoude (Friesland) op 13 km. De 24e en laatste vogel werd in dezelfde winter uit Leek teruggemeld.

Gewichtsverloop

Juveniele mannen (n = 179) wogen gemiddeld 28.16 gram en waren 2.91% (0.82 gram) lichter dan adulte mannen (n = 191). Juveniele vrouwen (n = 198) wogen gemiddeld 28.38 gram en waren slechts 0.11% (0.03 gram) lichter dan adulte vrouwen (n = 116). Westphal (1981) vond binnen hetzelfde geslacht geen verschillen in de gewichten van oude en jonge vogels.

De gewichten van de vogels waarvan de leeftijd niet werd bepaald (volgroeid) lagen zowel bij de mannen als de vrouwen hoger dan de gewichten van adulte vogels (respectievelijk 0.38 en 0.37 gram). Eerder zou verwacht worden dat deze gewichten tussen die van adulte en juveniele vogels in liggen. Dat de volgroeide vogels zowel adult als juveniel zijn, blijkt uit de gemiddelde vleugellengtes. Deze liggen voor zowel mannen als vrouwen tussen de gemiddelde waarden van adult en juveniel. Zie voor de verdere details tabel 3.

In figuur 3 is het gewichtsverloop van de gevangen Groenlingen per maand gegeven. Gezien het grote aantal vogels waarvan de leeftijd niet is bepaald, zijn per geslacht alle leeftijdsgroepen samengevoegd. In juli - september zijn de gewichten het laagst. De vangsten bestaan dan uit adulte vogels in handpenrui en juvenielen. In oktober werden geen mannen in handpenrui meer gevangen, wel nog drie vrouwen (op 2, 3 en 17 oktober). Van oktober tot en met februari is de variatie in het gewicht van de vrouwen gering.

Figuur 3. Gewichtsverloop van Groenlingen gevangen in Leek.

Daarna stijgt het gemiddeld gewicht tot in mei aanzienlijk. Mannen hebben in december en januari een piek in hun gewicht en zijn dan zwaarder dan vrouwen. Daarna daalt het gemiddelde gewicht van de mannen en ligt die in april en mei aanzienlijk onder die van de vrouwen.

Discussie

De gehele telperiode 1 oktober - 28 april kunnen Groenlingen worden aangetroffen met een top in de aantallen getelde vogels tussen half februari en eind maart. Daarbuiten is slechts sprake van incidentele waarnemingen, hoewel in de directe omgeving wel veelvuldig zingende vogels worden gehoord. In maart is sprake van een top in het aantal gevangen vogels. Er zijn echter in sommige jaren ook periodes van weken waarin niet of nauwelijks Groenlingen voorkomen. Het is de vraag of dit beeld een afspiegeling is van het voorkomen van Groenlingen in de wijde omgeving. (Van den Brink *et al* 1992). noemen voor Groningen december/januari de topperiode waarna de aantallen geleidelijk dalen tot augustus om daarna weer geleidelijk te stijgen tot de midwinterpiek. In het noorden van de provincie zijn april en oktober echter de topmaanden. Zij noemen dit ook de belangrijkste doortrekmaanden. Voor Drenthe valt de top in december (Van Dijk & Van Os 1982). Nu het beeld voor zowel Groningen als Drenthe zo veel afwijkt van het beeld dat ik vond voor mijn tuin, kan gesteld worden dat de tellingen in mijn tuin geen afspiegeling vormen van het voorkomen in de geheel

provincie Groningen. Een mogelijke verklaring is dat de top in mijn tuin in maart veroorzaakt wordt door het aanbod van voedsel (zonnebloempitten) in combinatie met het uitgeput raken van tot dan toe gebruikte voedselbronnen in de omgeving. Hiervoor pleit dat op slaapplekken in de directe omgeving Groen-

lingen voorkomen in perioden dat in mijn tuin nauwelijks Groenlingen aanwezig zijn. In de tuin van de burens was bijvoorbeeld in december 1999/januari 2000 een slaapplek van 25 Groenlingen, terwijl toen vrijwel geen Groenlingen voorkwamen in mijn tuin. Zelfs overdag waren groepjes tot twaalf ex. aanwezig die geen gebruikmaakten van mijn tuin. Dit is des te opmerkelijker, omdat zonnebloempitten favoriet voedsel zijn voor Groenlingen en de soort zeer snel in staat is een voedselbron te ontdekken (Newton 1975). Het voorkomen in april in mijn tuin lijkt samen te hangen met het weer. Met name bij koud en guur weer komen Groenlingen graag op de zonnebloempitten af, bij mild weer daarentegen nauwelijks. Anderzijds kan ook de vraag worden gesteld hoe betrouwbaar het aantalsverloop is van een algemeen voorkomende soort als de Groenling in de avifauna's van Groningen en Drenthe. Worden alle waarnemingen wel systematisch genoteerd of alleen opvallende aantallen of anderszins afwijkende waarnemingen?

Uit het gepresenteerde ringmateriaal komt het volgende beeld naar voren. In juli - september zijn plaatselijke broedvogels en hun jongen aanwezig. Alle adulte vogels zijn dan in actieve handpenrui. Deze vogels lijken daarna weg te trekken. Het ontbreken van eigen terugvangsten in

zowel dezelfde als volgende winters wijst hierop. De enige eigen terugvangst betreft een vogel geïngd op 12 april en na anderhalf jaar op 26 september teruggevangen (in actieve handpenrui). Ook de terugmelding van een vogel uit september op 16 december uit België ondersteunt dit idee.

Ook in oktober en mogelijk de eerste helft van november lijken nog plaatselijke broedvogels aanwezig te zijn die daarna alsnog wegtrekken. Drie vrouwen in actieve handpenrui in oktober wijzen hierop. Drie vogels van eind oktober werden nog op 12 november teruggevangen. Verdere eigen terugvangsten van vogels gevan-

België en Frankrijk. Vier vogels die daar in de winter werden aangetroffen, waren in april in Leek aanwezig.

Vanaf november is er een toestroom van vogels van elders, wat ook blijkt uit de toename van de aantallen getelde en gevangen vogels. Deze vogels lijken op grond van de eigen terugvangsten tot in april aanwezig te blijven en vertonen ook een plaatstrouw tussen de verschillende winters. De terugmeldingen doen vermoeden dat een groot deel van deze vogels van Scandinavische oorsprong is. Uit de terugmeldingen blijkt niet dat een deel

Groenling, augustus '00 Paterswolde.

Foto Oane van der Zijpp

gen in juli - oktober uit november - februari ontbreken. Noorse vogels blijken volgens de terugmeldingen nog tot eind oktober in Noorwegen aanwezig te zijn. De herfsttrek van Groenlingen is laat en vindt vooral plaats in oktober - november (Cramp & Perrins 1994). Hoewel door hen niet uitdrukkelijk gesteld, kan uit de timing van de handpenrui en de wegtrek worden geconcludeerd dat de trek plaatsvindt nadat de handpenrui voltooid is.

De plaatselijke broedvogels lijken vanaf half maart terug te keren, zowel op grond van de eigen terugvangsten als de terugmeldingen uit

van deze vogels nog doortrekt naar België of Frankrijk.

Na maart zijn geen vogels meer aangetroffen die terugmeldingen uit Denemarken en Noorwegen gaven. De aantallen aanwezige vogels nemen na maart ook snel af. Dit zou erop kunnen wijzen dat de Scandinavische populatie in april niet meer in Leek voorkomt. De eigen terugvangsten in april uit de wintermaanden ondersteunen deze veronderstelling echter niet. Alle terugmeldingen uit Denemarken en Noorwegen zijn op één na het werk

van ringers. De terugmeldingen uit Noorwegen komen alle uit het zuiden van dit land. Mogelijk komen de vogels die in april in Leek zijn (terug-)gevangen, uit gebieden waar geen Groenlingen worden gevangen voor het ringonderzoek. De soort broedt in grote delen van Noorwegen, Zweden en geheel Denemarken (Cramp & Perrins 1994). Speek & Speek (1984) geven van in Nederland geringde Groenlingen veel meer terugmeldingen uit Zweden en vooral Denemarken dan uit Noorwegen. Ook is het mogelijk dat al of niet onder invloed van zachte winters een groter deel van de eigen broedvogels in sommige jaren ter plaatse heeft overwinterd dan uit het overige materiaal blijkt.

Het gewichtsverloop in de loop van het jaar duidt niet op opvetting voor de trek. De gewichtstoename tot oktober lijkt samen te hangen met het voltooien van de handpenruï van de oude vogels en het volgroeid raken van de jongen. De hogere wintergewichten van mannen kunnen mogelijk worden verklaard uit hun dominantie ten opzichte van vrouwen op de beste voedselplaatsen (Cramp & Perrins 1994). In het voorjaar zijn vrouwen dominant en dat zou hun gewichtstoename kunnen verklaren. Bovendien moeten zij in een goede conditie voor het komende broedseizoen komen.

De vogels die in mei in Leek werden aangetroffen, zullen plaatselijke broedvogels zijn. Overigens lijkt het erop dat een klein deel van de eigen broedvogels ter plaatse of in de iets wijdere omgeving overwintert. Enkele eigen terugvangsten wijzen hierop alsmede de terugmelding van een vogel geringd op 24-12-1993 in Leek die op 17-10-1994 op 13 km in Kortwoude (Friesland) werd teruggevangen door een ringer.

Samenvatting

Aan de hand van wekelijkse tellingen in combinatie met ringonderzoek is getracht inzicht te krijgen in de status van Groenlingen buiten het broedseizoen in een tuin in Leek. De soort is de gehele periode aanwezig met een piek tussen half februari en eind maart. In de discussie worden de verschillen besproken met de avifauna's van Groningen en Drenthe in de maximaal aantallen in de tijd. Een klein deel van de plaatselijke broedvogels overwintert in de omgeving van Leek. Het merendeel van de plaatselijke broedvogels trekt tot in begin november weg om in België en Frankrijk te overwinteren. Zij keren vanaf half maart terug. Vanaf november is er

een toestroom van vogels uit Scandinavië. Er zijn geen aanwijzingen dat deze vogels nog verder naar het zuiden trekken. Deze vogels blijven tot in april. Zij vertonen plaatstrouw tussen de verschillende winters.

Literatuur

- Brink, H. van den, J. Furda, J. van Klinken & K. van Scharenburg 1992. Vogelatlas van Groningen. Avifauna Groningen, Groningen.
- Cramp, S. & C.M. Perrins (eds). 1994. The Birds of the Western Palearctic. Vol. VIII. Oxford University Press, Oxford.
- Dijk, A.J. van & B.L.J. van Os. 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- Koopman, K. 1996. Status van de Groenling *Chloris chloris* buiten het broedseizoen in Leek. De Grauwe Gors 24: 123-127.
- Newton, I. 1975. Finches. Collins, London.
- Speek, B.J. & G. Speek. 1984. Thieme's VogeltrekAtlas. Thieme, Zutphen.
- Westphal, D. 1981. Zur Variabilität von Körpergewicht und Flügelänge des Grünlings *Carduelis chloris* in Berlin. Die Vogelwarte 31: 94-101.

Klaas Koopman
Diligencelaan 11
9351 PR Leek